

ТУРЕЦЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ БЛИЗЬКОСХІДНОГО РЕГІОНУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Тези присвячені аналізу особливостей турецько-ізраїльських міждержавних відносин на теперішньому етапі. На межі XX-XXI ст. Туреччина і Ізраїль були надійними партнерами в торгівельній, економічній, політичній сферах, однак з приходом до влади в Туреччині Реджепа Ердогана і відповідно намаганнями Анкари посилити свої геополітичні позиції не тільки в регіоні Близького Сходу, а й на світовій арені, дані відносини кардинально погіршилися. Виявлено, що, незважаючи на значні складнощі в двосторонніх політичних стосунках, ізраїльський і турецький бізнес зацікавлені в торгівельній співпраці сторін, а перспективи налагодження офіційних міждержавних відносин залежатимуть від готовності як Тель-Авіва, так і Анкари йти на компроміси стосовно питань міжнародного значення.

Ключові слова: Туреччина, Ізраїль, Близький Схід, Реджеп Ердоган.

Туреччина та Ізраїль тривалий період були близькими союзниками, але відносини були відзначені глибокою напруженістю під час правління президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана. Незважаючи на короткі періоди примирення під час президентства чинного лідера Туреччини, турецько-ізраїльські міждержавні стосунки останнім часом є вкрай складними. Ердоган є відвертим критиком політики Ізраїлю щодо палестинців, в той час як Ізраїль був обурений підтримкою Ердоганом бойовиків ХАМАС, яких Ізраїль вважає терористичними.

З метою покладення краю шестирічному розриву у відносинах між двома країнами 27 червня 2016 р. була оголошена Угода про примирення. Згідно з її умовами передбачалося, що:

- парламент Туреччини ухвалить закон про скасування всіх апеляцій проти ізраїльських солдатів, причетних до вбивства дев'яти громадян Туреччини під час рейду флотилії в Газі, а також заблокує будь-які майбутні позови;
- зобов'язання припинити терористичну або військову діяльність проти Ізраїлю на території Туреччини, включаючи фінансування та допомогу такій діяльності з боку Туреччини. Палестинському руху ХАМАС буде дозволено діяти на території Туреччини, але лише як політичному руху;
- Туреччина погодиться надіслати всю допомогу спочатку до сектору Газа через Ізраїль, а потім з Ізраїлю в Газу сухопутним шляхом;
- Ізраїль дозволить Туреччині реалізовувати гуманітарні проекти в секторі Газа, такі як будівництво лікарень, електростанцій та опріснювальних станцій, а всі ці програми виконуватимуться згідно міркувань безпеки Ізраїлю;
- Ізраїль виділить 20 млн доларів як компенсацію сім'ям загиблих і поранених під час рейду. Гроші будуть перераховані через гуманітарний фонд у Туреччині. Кошти мали бути перераховані тільки після того, як турецький парламент прийме закон про відмову від усіх апеляцій проти ізраїльських солдатів, причетних до інциденту;
- дві країни розпочнуть процес нормалізації двосторонніх міждержавних відносин, заново призначивши послів в Анкарі та Тель-Авіві і відмінивши всі санкції, накладені раніше сторонами одна стосовно іншої [2]. Дана угода була спочатку схвалена урядом Ізраїлю, а потім парламентом Туреччини.

7 жовтня 2016 р. Туреччина призначила експерта з питань зовнішньої політики Кемаля Окема послом в Ізраїлі, однак рішення Ізраїлю про призначити свого посла в Тель-Авіві було спочатку відкладено, але згодом 15 листопада 2016 р. було призначив Ейтана На'ех послом Ізраїлю у Туреччині.

Після підписання угоди в грудні 2019 р. між урядом Лівії в Тріполі та Туреччиною, згідно з умовами якої були розгорнуті турецькі сухопутні війська в Лівії, а також оголошено про те, що морські кордони Туреччини простягатимуться від Анатолії аж до берегів Дерни та Тобруку, міністр закордонних справ Ізраїлю Кац оголосив про неприйняття Ізраїлем угоди про морський кордон між Анкарою та Тріполі й наголосив, що дана угода не враховує національних інтересів Тель-Авіва і, на його думку, є незаконною. Незважаючи на це, на той момент уряд Ізраїлю намагався уникнути можливої конфронтації з Туреччиною і продовжити курс на нормалізацію стосунків із Анкарою.

Наприкінці 2019 р. турецький флот витіснив ізраїльське океанографічне дослідницьке судно, яке діяло за згодою кіпрського уряду в кіпрських територіальних водах. Цей акт викликав побоювання Ізраїлю стосовно того, що Туреччина має на меті створити морський кордон по всій ширині Середземного моря та відрізати

Ізраїлю доступ до міжнародних вод через Середземне море, на яке припадає близько 99% ізраїльського експорту. З іншого боку, газопровід EastMed між Ізраїлем, Кіпром і Грецією (за прогнозами, він зможе задовольнити 10% газових потреб Європи та на той момент розглядався як зменшення залежності від Росії) розцінювався офіційною Анкарою як спільна спроба виключити Туреччину з газового клубу «Club Med», проте рішення підписати угоду між Ізраїлем, Кіпром та Грецією було оголошено після укладення турецько-лівійської угоди.

По суті, примирення і нормалізація в турецько-ізраїльських міждержавних відносинах були недовготривалими.

У серпні 2020 р. голова Моссаду Йосі Коен відкрито назвав Туреччину новою загрозою для миру в регіоні, а також виділив низку союзників, від яких Туреччина могла б отримати потенційну підтримку, як-от Азербайджан і Катар, Баку ж підтримує тісні відносини з Ізраїлем ще з 1990-х років. Висловлювання Йосі Коена було розцінено як серйозний крок Ізраїлю на шляху до відкритої конфронтації з турецьким урядом.

Рішення Ізраїлю нормалізувати відносини з Бахрейном і Об'єднаними Арабськими Еміратами через угоди Авраама ще більше погіршило його відносини з Туреччиною, оскільки Анкара відкрито звинуватила дві арабські країни в співучасті в підтримці Ізраїлю проти палестинців. У відповідь Туреччина прийняла двох лідерів ХАМАС, що викликало засудження з боку Ізраїлю та Сполучених Штатів Америки.

Під час нагірно-карабаського конфлікту 2020 р. Ізраїль відкрито підтримував Азербайджан, союзника як Туреччини, так і Ізраїлю. Однак після того, як Туреччина звинуватила Ізраїль у дестабілізації на Кавказі, міністр оборони Ізраїлю Бенні Ганц звинуватив Анкару в розпалюванні війни в регіоні.

Після завершення карабаського конфлікту Яков Амірор, генерал-майор у відставці, який понад 30 років пропрацював на керівних посадах в Армії оборони Ізраїлю та в уряді, вперше заявив, що турецький політичний вплив в Азербайджані представляє загрозу для Ізраїлю через відкриту опозицію Туреччини стабільним відносинам Азербайджану з Ізраїлем і міцним політичним, економічним й культурним зв'язкам Туреччини з Азербайджаном. Він також заявив, що Ізраїль не має намірів втручатися в спір щодо того, хто контролюватиме Нагірний Карабах, а лише намагається розвивати і поглиблювати відносини з Баку, оскільки Азербайджан є однією з небагатьох мусульманських країн, які офіційно визнають Ізраїль. Натомість ще раніше в 2011 р. посол Туреччини закликав Азербайджан розірвати відносини з Ізраїлем.

Після війни в Газі Туреччина рішуче засудила військові дії Ізраїлю, оголосила, що розриває торгові зв'язки з Ізраїлем, приєдналася до справи про геноцид, порушений Південною Африкою проти Ізраїлю в Міжнародному суді ООН. Крім того, турецька влада останніми місяцями все більше стурбована тим, що Ізраїль підтримує вимоги автономії з боку курдів, друзів і алавітів в Сирії.

У листопаді 2024 р. Ердоган заявив про те, що Туреччина розірвала всі відносини з Ізраїлем. Про це турецький лідер повідомив журналістів на борту свого літака після візитів до Саудівської Аравії та Азербайджану. "Уряд Турецької Республіки під керівництвом Таїпа Ердогана не буде продовжувати або розвивати відносини з Ізраїлем", - наголосив тоді він [3]. «Наша правляча коаліція рішуче налаштована на розрив зв'язків з Ізраїлем, і ми будемо підтримувати цю позицію і в майбутньому», – додав Ердоган [3].

Незважаючи на введення торговельного ембарго проти Ізраїлю ще в травні 2024 р., Анкара продовжує підтримувати дипломатичні відносини з Ізраїлем. Хоча турецький уряд офіційно відкликав свого посла ще в 2023 р. для консультацій, турецькі дипломатичні представництва в Тель-Авіві залишаються відкритими та діючими. Подібним чином Ізраїль евакуював своє посольство в Анкарі у 2023 р., посиляючись на загрози регіональній безпеці.

З іншого боку, Ердоган чітко заявив, що Туреччина зробить усе від неї залежне, щоб притягнути прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньяху до відповідальності за його політику в Газі. Крім того, Туреччина виступила за ембарго на поставки зброї Тель-Авіву.

Ердоган наголошував, що 52 країни та дві міжнародні організації висловили свою підтримку ініціативи щодо ембарго на постачання зброї, яку Туреччина ініціювала в Організації Об'єднаних Націй. «Нещодавно ми передали наш офіційний лист щодо цієї ініціативи президенту Ради Безпеки ООН і генеральному секретарю ООН», – заявив в листопаді 2024 р. турецький президент [3].

Починаючи з вересня 2024 р., факт наявності торговельних стосунків Туреччини з Ізраїлем через треті країни та Палестину викликав кампанію громадського тиску з боку опозиції, яка звинуватила Ердогана в тому, що він неефективно бореться з лавітками, які сприяють подальшій турецько-ізраїльській співпраці.

В березні 2025 р. Ердоган публічно висловив погрозу на адресу Ізраїлю, зазначивши наступне: «Ті, хто прагне спровокувати етнічні та релігійні (розбіжності) у Сирії, щоб скористатися нестабільністю в країні, повинні знати, що вони не зможуть досягти своїх цілей» [1]. В цей самий час, на початку березня 2025 р., угруповання, пов'язані з новим сирійським урядом — імовірно в тому числі підтримувані Туреччиною — розпочали атаки з помсти щодо членів секти алавітської меншини Асада після того, як проасадівські групи атакували урядові сили безпеки на узбережжі Сирії. Моніторингові групи заявили про сотні вбитих мирних жителів. Ердоган рішуче засудив насильство та припустив, що атаки були спрямовані проти «територіальної цілісності та соціальної стабільності в Сирії» [1]. В свою чергу, заступник міністра закордонних справ Ізраїлю Шаррен Хаскель заявив, що смертоносне насильство на міжконфесійній основі дорівнює «етнічній чистці» ісламістськими групами на чолі з «джихадистською ісламістською терористичною групою, яка силою захопила Дамаск і була підтримана Туреччиною» [1].

Посилення присутності Туреччини в Сирії все більше дратує і непокоїть ізраїльський уряд. На початку квітня 2025 р. Ізраїль завдав декілька авіаударів по трьох сирійських авіабазах, якими Туреччина намагалася скористатися. Цей інцидент викликав рідкісні офіційні заяви з боку Анкари щодо її операцій у Сирії: міністр закордонних справ Туреччини Хакан Фідан заявив Reuters після ударів, що «Туреччина не зацікавлена воювати з будь-якою країною на сирійській землі» [4].

Через тиждень після примирливої заяви Фідан розповів в інтерв'ю CNN Turk, що Туреччина та Ізраїль ведуть переговори на технічному рівні, щоб уникнути «військових зіткнень» у Сирії, оскільки нове керівництво прагне утвердитися після падіння Башара Асада [4].

Незважаючи на зростаючу стурбованість Ізраїлю з приводу посилення позицій Туреччини в Сирії, в першому схоже, залишилося небагато варіантів протистояти цьому.

«Зрештою, коли справа стосується Сирії, то Туреччина просто переймається сирійським питанням більше, ніж Ізраїль, і відповідно інвестує в збільшення своєї присутності в Сирії. Інтерес Ізраїлю в Сирії суто орієнтований на безпеку», – заявила в інтерв'ю The Times of Israel Галлія Лінденштраус, старший науковий співробітник Інституту досліджень національної безпеки [4]. «Це дає Анкарі перевагу» – додала вона, наголосивши, що підтримка президентом США Дональдом Трампом турецького лідера Реджепа Таїпа Ердогана ще більше обмежує маневреність Ізраїлю [4].

Отже, тривала напруженість у офіційних взаєминах Туреччини та Ізраїлю пояснюється насамперед наявністю різних інтересів й цілей урядів двох країн щодо багатьох питань регіонального значення на Близькому Сході. Відмінні стратегії щодо вирішення палестинського і сирійського питань перешкоджають нормалізації двосторонніх відносин, а також унеможливають офіційне примирення в найближчій перспективі.

References

1. Fraser, S., Hazboun I. Turkey and Israel face mounting tensions over future of post-Assad Syria // *The Associated Press*. URL: <https://voxukraine.org/en/russian-disinformation-in-slovakia-in-january-2023-policy-brief-within-kremlin-watchers-move-movement-project>
2. Ravid, B. Israel and Turkey officially announce rapprochement deal, ending diplomatic crisis // *Haaretz*. URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/2016-06-27/ty-article/israel-and-turkey-officially-announce-rapprochement-deal/0000017f-e18e-d804-ad7f-f1fed9d00000>
3. Soulu, R. Turkey severs all relations with Israel, says Erdogan // *Middle East Eye*. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20230928-disinformation-swamps-slovakia-ahead-of-parliamentary-elections>
4. Yohanan, N. Israel will need to get used to Turkey's growing footprint in Syria // *Times of Israel*. URL: <https://www.timesofisrael.com/israel-will-need-to-get-used-to-turkeys-growing-footprint-in-syria/>

DOI 10.34132/mspc2025.01.07.12

Oleksandr Poveda

TURKEY-ISRAEL RELATIONS IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL CHALLENGES FOR THE MIDDLE EAST REGION AT THE MODERN STAGE

The theses are devoted to the analysis of the peculiarities of Turkey-Israel interstate relations at the present stage. At the turn of the 20th and 21st centuries Turkey and Israel were reliable partners in trade, economic, and political spheres, however, with the coming to power in Turkey of Recep Erdogan and, accordingly, Ankara's efforts to strengthen its geopolitical positions not only in the Middle East region, but also on the world stage, these relations have radically deteriorated. It was revealed that, despite significant difficulties in bilateral political relations, Israeli and Turkish businessmen are interested in trade cooperation between two countries, and the prospects for improvement of official interstate relations will depend on the willingness of both Tel Aviv and Ankara to compromise on issues of international importance.

Key words: Turkey, Israel, Middle East, Recep Erdogan.

Відомості про автора / Information about the Author

Олександр Поведа, канд. політ. наук, доцент кафедри англійської філології гуманітарно-педагогічного факультету, Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна. Е-mail: sasha_poveda@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6117-0263>

Oleksandr Poveda, Ph. D. in Politics, Associate Professor, Department of English Philology, Faculty of Humanities and Pedagogy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: sasha_poveda@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6117-0263>

© О. Повода
27.05.2025.

Стаття отримана редакцією

